

Դ Ի Տ Ա Կ

Բ Ի Ի Զ Ա Ն Դ Ե Ա Ն

Դ Ի Ն Դ Ի Ո Յ

Ը Ն Կ Ե Ի Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Ա Բ Ե Ա Բ Ո Ւ Ն Ե Ա Յ

1813.

1. 2. 3. Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս:

Ի Ն Կ Ի Լ Դ Ե Ռ Ռ Ա.

Լ Ե Հ Ա Ս Տ Ա Ն.

Լեւորս. 28 Յանիսի:

Վարալիս. 1 Յանիսի:

Լեւսովեր իբր ստոյգ, թէ Ինկիլեզն աւերուել էա կանչերէ Ամերիգայէն Վարրէն խաբուտան փաշան, և անոր տեղը իրկերէ Լոտո Քհէիթհը. առ բանին պատճառը կըսեն թէ եղերէ հրաման տալը Ամերիգացւոց վաճառականներուն Մոսկովստան երթալու համար:

Հասաւ հոս մինչև յունիսի 26ին Փարիզու օրագրութիւնները, բայց մէջը ամենեւին բանմը չըլելէր հաշուութի վրայ, և ոչ մէկ ստոյգ խաղաղութիւնը կուտայ Նաբոլէօն կայսեր վրայ. միայն կըսէ թէ, մեծ զօրութի կըպարաստովկոր (Ժօյօն նաւահանգիստը. եթէ իրաւցընէ հոնտեղը կըժողովնկոր ֆըրանսիական իրենց մեծ զօրութիւնէ, հաւանական է որ արգելէրու համար ըլլայ մեր Սիկիլիայէն Սպանիայի օգնութե համար բերած զօրքերնիս: (Մօնիթօռ:)

Մայիսի վերջի օրերը հոստեղի քաղաքաւոր կան կառավարուելը հրատարակեց մէկ ծառուցման թուղթմը որուն մէջ կը հրամայէր առ քաղքին ամեն ժողովրդեան որ շուտով աւերութե ծախեն իրենց ունեցած զէնքը, սրարութը. և աւերութիւն կըվճարէ առ նոնց հասարակաց գանձէն՝ ինչ որ կարժէ իւրաքանչիւրոյ բերած բանը. առ զէնքերէն գուրս կըսեպօքի որսորդութե թիւ ֆէնկները. և ետեւէն կըյարէ, թէ ով որ մտիկ չընէ առ հրամանին ու ծածկէ իրեն ունեցած զէնքերը, երբոր իմացվինէ կը պատժովի սաափիկ:

Կըսովկոր թէ Պաուլին թաղաւորը ներկայացուցերէ Ազգասագր Մոսկովի կայսեր նշանը ընկերուէ երկաթեղէն պտակին՝ որնոր հաստատեց նորէն առ վերջէրը: Մոսկովին կայսրնալ իրեն կողմէն որէվէ:

վերէն անոր իրեն վրայի սքնն գւորդայ ընկերութե պատուոյ նշանը :

Բիէթսուրուակին դադէթաներուն մէջ կը կարգադրէր աս հետեւեալ խաղաքը . Քըձէնսթօքսը եղած քըձածնայ պատկերէն օրինակած պատկերը փոխադրեցին ու գրին Բաստանին մայր եկեղեցին : Քձէնսթօքսը եղած պատկերը, հին աւանդուէ կէօրէ՝ է քաջածքը սքնն Ղուկասու աւետարանի նոճի «Էւէ» տախտակի վրայ, որնոր էր սեղանին մասը՝ որուն վրայ նազարէթ քաղաքը կերակուր կուտէին մէկտեղ Յն, Աճաճին, հայր Յովսէփ : Աս պատկերը դրանք իրենք երուսաղէմ, անկից բերվերէ Բաստանու, Բաստանուէն դուրսէր Մոսկովիտան, և ինկերէ Լէվ մեծ Տուգային ձեռքը . աս Տուգան ապահով տեղը դնելու համար աս պատկերը, խրկեց Պէլս բերդը : 1382 ին Վասիստու Օբթօլէին Բրինկբէն վերցուց աս բերդէն ու տալաւ Քձէնսթօքսը՝ ուրաւէր որ կերթան շատ ուխտաւորներ, պատուէրու համար աս հրաշալի պատկերը : (Գաղէն Բրանն)

Փ Ր Ա Ն Ս Ա .

Ապրիլ . 22 Յունիս :

Փրանսընները երբոր մօտան նորէն Ամպուռի քաղաքը, Նաթօլէն կայսրը վճռեց Տրէզուային մէջ ամսուս 18ին, որ ըլլայ քաղաքապետ աս քաղքիս Հօճճէնտօրպ Բօնթէն՝ որ է իրեն պատերազմի օգնականներէն մէկը . աս Ճէնէալը յունիսի 22 ին հասու աս քաղաքը՝ ի գործ դնելու համար իրեն նոր առած խնամութիւնը :

(Օբթօլ Կայսեր) :

Փաղէլ . 4 Յունիս :

Եւրոպայի Տանիայի պապականէտ պապ Դոմէճ ոչնոր կապապի Ռասաբ հոսթէլի գլխաւոր Ճէնէալը :

27 Մարտի 1813 :

Մարտի 5էն մինչև 24 միացնիք հանգիստ, վն ղի թշնամին բաց ի մէկ քանի անգամ ջնաւէն ետեւ առնելու համար քանիմը մեր բերդին առջև եղած տեղերը՝ անկից ետեւ

հիշ չհամարձակեցաւ զարնըվելու մեղի հետ : Ես որոշեցի որ ամսուս 24ին՝ զարնըվիմ գիշերը չորս կողմէն մէկէն թշնամին բանակին հետ, Բիձքէնտօրֆէն սկսած մինչև Սքզվէինքօքս գեղը, ասոր համար ալ մէն բան կարգաւորեցի և հրամայեցի զօրքերուս թէ ինչ պիտոր ընեն . 23ին գիշերը գուռները դոցել տալէն ու ամմէն զգուշութիւնները ընելէն ետեւ՝ չըլլայ թէ խառնակի զօրաց կարգը, որ հասարակօրէն այսպիսի գիշերային պատերազմներու մէջ կը պատահէ, որոշեցի որ ամմէն զօրքը մէկ բերան սոսան պատերազմը սկսելու ժամանակ Մաթիա Լաճիա և Ռէփի Ռօմա . աս բառերնալ որոշեցի՝ որ մեր զօրքը բերանը ունենալով ճանձան գիշեր ատեն մէկգմէկ : Աս երկու փառաւոր անունները կը գուշակէին ստուգուել մեր յաղթուէ :

Կէս գիշերը մէկ անհատ անցնէլէն ետեւ, Օլիվային ու Սթօլէնսկէակին առօրպայահ տեղերուն դիտաւորները խնացուցին ինծի՝ թէ Մոսկովիները կը շարժենկոր իրենց բաշտիկը, և թէ երկու Սթօլէնսկէակին առօրպայահ գուռները յաղթոված ետ կը քաշվենկոր . աս երբոր լսեցինք պարտաւորվեցայ որ սպանմ մինչև առաւօտ տեսնալու համար թէ ինչ միտք ունին մեր թըշնամիները, և միանգամայն ես ալ տարաւ կուսի մէջ ինկայ՝ թէ արդեօք զարնըվիմ թշնամիներուն հետ թէ չէ :

Երբոր առաւօտ եղաւ, թշնամիները պարսկեցին ան տեղերը որոնք առեղէին մեր ձեռքէն առջի բերանները, և դադրեցան իրենց առաջ դալէն . և կերեւոր մէկ հանդարտուելով բոլոր պաշարօղ բանակին մէջ : Ես չուզէիս լսել ուշացնել մէկ օրով տահալիմ միտքի դրած պատերազմը՝ որ որոշեցի առջի օրինէ, անոր համար շուտով փոխեցի առջի գիշերային պատերազմի զօրաց կարգը, և առաւօտեան սահալթը 6 ին շամբայ դրի մէկ գունգով . հրամայեցի Պրէխսան Ճէնէալին ալ որ զարնըվի սուրմէսէն Բըթրէխին տեղը եղած Օլիվային անտառին մէջի զօրացը հետ . հրամայեցի նաեւ Լանուկապ զօրապետին՝ որ օգնական ըլլայ Պրէխսան, Ճէնէալին, մէկ Փրանսընը ու մէկ Նաթօլէնային պաղապիտներով, հարկը ձիաւորով, և 2 կորո ալ թօփով, և այսպէս վաղէ թշնամիներուն վրայ Պրօքէնի ու Սասթէ գեղերէն անդին :

Առա

Առաւօտեան սահալթը 6 ու կէսին Հէօմէ-
լէթ Ճէնէնալը՝ որուն յանձնըմա՞ծ էր աս
օրվան պատերազմի կառավարութիւնը, ունե-
նալով իրեն հրամանին տակը Սօլթ ու Պա-
շէօլթոյ Ճէնէնալները, յարձակեցաւ սաս-
տիկ ուժով Մաթձքէնին ցորերուն (տէ-
րէներուն) մէջէն, ու ծածկըվեցաւ Տէ-
վըլիէնս ու Հոռոտն ֆրանսըզի Ճէնէնալ-
ներուն կեցած գիրքերնուն մէջ: Լէհցի չ
էրդ գունդին զօրքերը մէկ պղտիկ Մոս-
կովի հետեակ գունդիմը հետ պատերազ-
մեցան թիւֆէնկի վրայ եղած խտերով, ու
փախուցին Մաթձքէնէն, և ասկից ետե-
ֆրանսըզները սուրէ անցուցին աս գուն-
դը, և մնացածը գեղէն դուրս փախեցնիքէն
Քալէֆնաք Ճէնէնալին ձիաւորներէն գե-
րէ բռնըվեցան:

Հէօմէլէթ Ճէնէնալը շարունակեց իրեն
քալածքը Պօրկֆէլթին վր՝ ուրտեղ կար
մէկ պղտիկ Մոսկովի հետեակներու խումբ
մը՝ որ կը բաղկանար չ հարիւր հոգիէ և
վրանին կը հրամայէր մէկ տեղակալ զօրա-
պետմը. աս Մոսկովները առջի բերանը
աղէկ կը տրոխձուէթ կըցան գեղը պաշտպա-
նէլ, բայց վերջը չի կրնալով դիմանալ մեր
կրակին՝ սկսան ետ քալիլ գեղէն խառնա-
փընթոր կարգով: Աս գեղէն դուրս Մոս-
կովները յարմար գտնալով իրենց՝ երկրին
գիրքը, մէկտեղ նորէն կըցան կարգաւոր-
վիլ, բայց չուտմը ասոնց վրայ նորէն հա-
տան Քալէֆնաք ֆրանսըզի Ճէնէնալին
ձիաւորները ու ցրվեցին, մեծ մասը սու-
րէ անցընելով ու խելմընալ գերի բռնելով:
Աս գունդին զօրապետը ըլլալով մէկ խիստ
կըտրիճ մարդմը, փախաւ լեռանմը գլուխ
հարիւր հոգիով, և գրեթէ ամմէնքը վերա-
ւորված էին. վերջապէս թշնամին նմմէն
կողմէն յաղթըմա՞ծ ետ քալվեցաւ, ու մենք
ետեւուն ինկանք Բրաուսթ գեղէն գրեթէ
կէս մըն անդին. թշնամին միշտ կը ջանար
որ ինչ մէկ թօփի պատնէշմը, բայց մենք
չի թողուցինք և ոչ մէկ թօփմը նետել տա-
լու մեր վրայ. իրեն ձիաւորները շատ ան-
գամ ջանացին զարնել զմեզ, բայց միշտ
խայտառակած փախան մեր առջեւէն: Էս
կըկարծէի թէ Սէն-Սլարէքէն մինչև Մօթ-
լաու, թշնամին ունի 500 հոգիէ չափ գետե-
գեքէն վրայ՝ թող չխաւըս համար անցնե-
լու իմ պղտիկ նաւակներուս խուփին, ո-
րոնք ձգերէի ջուրը Վէռտերէն մեղի պա-

շար բերելու համար. աս պատճառաւս
առաւօտեան սահալթը 6 ին զարնըվեցայ
ասոնց հետ Մօթլաուէն դուրս հանած
նաւակներովս, որոնց մէջը կար 300 Լէհ-
ցի ու ուրիշ ֆրանսըզ զօրք: Սէն-Սլա-
պրէքին բնակիչները ինծի իմացուցին, թէ
թշնամին իրեն յանկարծակի ետ քալելուն
համար, ժամանակ չունեցաւ որ իրեն օգ-
նուէրին բերել տայ նոր զօրք. աս երբոր
լսեցի, շուտմը հրամայեցի Հէօմէլէթ Ճէ-
նէնալին որ կենայ իրեն գունդովը Բրաուս-
դին բարձր տեղվանքը Սէն-Սլարէքէն ան-
դին, ուղի ի թող չխալ թշնամին նորէն
զօրք իրեն օգնուէրին հասցընելու համար:
Ինծի պատշաճ երեցաւ մէկ գունդմընալ
սառալքելու՝ որ երթան զարնըվիլ Մոս-
կովներուն հետ՝ որոնք արդէն շատ մնաս
կը քաշէ ինկոր իմ նաւակներուս կրակէն.
ար ուղածս չուտմը ի գործ գրին Պալիէ-
նացի ու Վէսդֆալացի զօրքերը. յարձա-
կեցան Մոսկովին վրայ իրենց թիւֆէնկի
խտերով անիւճիմըպէս, ու չ հարիւր հո-
գի զայ ըրին անոնցմէ՝ կէսը ըստաննելով
կէսը գերի բռնելով. իսկ մէկալ մնացած
ները փախան, բայց գրեթէ ամմէնքը խրե-
տըվեցան լիճէն անցնելու ատեն: Պրէիս-
սէն ֆրանսըզին Ճէնէնալը հանդիպեցաւ
Լէվիս Մոսկովի տեղակալ Ճէնէնալին՝
որոնք կը հրամայէր պաշարու զօրացը վր.
զարնըվեցաւ ասոնց հետ ու շատ մարդ ըս-
պաննեց Մոսկովներէն:

Աս օրվանս մէջ բռնեցինք 350 գերի,
ասոնց մէջը կար 6 օֆֆիցէալ, 7 խաղախ.
աս խաղախներուն մէջը կար նաեւ ան գուն-
դէն որոնք կը կողմէին ասոնց Բողաւէն, և
ունէին իրենց երկաթէ սաղաւարտներուն
վրայ մէկ մեռելիմը գլուխ՝ ֆրանսըզները
վախցընելու համար: Ասոնցմէ զատ մեռան
3 հարիւր հոգիէ չափ, և վերաւորվեցան
գրեթէ 5 հարիւր հոգի: Ղետեղեքը գրե-
թէ բոլորովին դոցվերէր Մոսկովի Մե-
ռածներով. գերիներուն կէսէն աւելին էր
կռնաթիէններուն գունդէն, իսկ մէկալ
ները էին հարկ զօրք. կար 15 գեղացի չափ
ալ որոնք նոր ժողովրդած էին զինուորու-
համար և ունէին իրենց դաւաններուն վր
խալ: Թշնամին մեղի միշտ կըտպաւնար առ-
նելու մեր ձեռքէն բերդը պատերազմի զօ-
ւով այսպիսի զինուորներով, և անկից վեր-
ջը երթալ առնուլ նաեւ Փարէզը:

Մեր

Մեր կողմէն կորսրնցուցինք Բանիքօ վիսրի Ահնի տեղակալ զօրապետը, որնոր սպանվեցաւ՝ երբոր Թիւֆէնկի խառով քաջութիւն կրպատեցաւ թշնամիներուն հետ, նմանապէս 2 Ահնի օֆֆիլիալ ալ վերաւորվեցան. աս օֆֆիլիալներէն մէկը՝ որուն անունը էր Տառլիսի, իրեն ձեռքով սպաննեց Մոսկովին զօրապետը, որ կը հրամայէր գետեղերէն վրայ եղած զօրացը, ու անոր սուրը առաւ քովէն: 7 Տառլիս, մէկ մառեշալ ալ մեռան Մոսկովի հետեակներու կրակէն. Քայիւլայ զօրապետին մէկ թեւը կորսեցաւ, 13 ձիաւորաւ վերաւորվեցան. գետեղերէն վրայ մեզմէ մեռաւ մէկ Պալիէնայի զինուորմը և մէյրնալ վերաւորվեցաւ: Ճէնէնալ Պրէիսանին գունդէն մեռաւ 2 հոգի, 17 ալ վերաւորվեցան, Լանուկաու զօրապետին գունդէն ալ մեռաւ 5 հոգի, 13 ալ վերաւորվեցաւ:

Թշնամին մեզմէ 3 հոգի միայն գերի բռնեց, ասոնց մէջը կար մէկ երեւելի օֆֆիլիալը՝ որնոր կորսրվեցաւ իմ Թուղթս տանելու ատեն: Քապէս տեղակալ զօրապետը 13 երկր Պալիէնացուց գունդին, երբոր տեսաւ գետեղերէն վրայէն թէ հարկւր Մոսկովի կրփախնկոր գետին անդիլի կողմէն, ցատկեց գետին մէջ իրեն մէկ քանի կըտրիճընկերներով, կանչելով ինչքէ քաջ և ջուրը մինչև վիզերնին հասած ըսպաննեցին խելմը հոգի Մոսկովներէն: Երկու Մոսկովի կռանաթիէն վաղեցին ծըքը քէֆթ զօրապետին վրայ, բայց ասիկայ կէցած ամուր իրեն տեղը, մէկը ըսպաննեց, մէկաւնալ գերի բռնեց. աս ամմէն կըտրի ճուրիները եղաւ շատ վայներու առջև, և մասնաւորապէս գլխաւոր Ճէնէնալնեքուն առջևը:

Իրաւոր ամմէն լսող պիտոր զարմանայ թէ որչափ քիչ մարդ մեռերէ մեզմէ՝ բազմաամմը թշնամիներուն, բայց ասոր պատճառը յայտնի ու պարզ է, վնդի յանկարծակի վազեցինք Մոսկովներուն վր, կըտրեցինք հաղորդակցութիւննին՝ որ իւրենէն մէկզմէկու հետ, ցրուեցինք զանոնք Թօֆի ու Թիւֆէնկի սաստիկ կրակով:

Չիմ գետեր թէ ինչպէս արդեօք պիտոր սրբադէր Բէնիզպէնկայի գաղէթաճին իրեն դրած խապարները՝ ինչպէս որ դասովին Մոսկովներէն. մանաւանդ անխապալը՝ թէ ֆետրվարի 20 ին, Աքհէքէն Մոսկովի Ճէնէնալը ոնչացուցերէ Մալաոնիալ ֆրանսիական գունդը, և թէ աս գունդէն միայն 2 հազար հոգի սպրերէ ու մտերէ Տանձքա, և թէ շատը բերդին պահապաններէն հիւանդացիներէն, և ուզէն չուզէն պիտոր պարտաւորվին անձնատուր ըլլալ մեզի, ու թէ որ չըլլան՝ պատերազմի զօրով պիտոր առնուիք:

Մենք պատերազմներուն մէջ միշտ յաղթերէնք ան զրբին՝ որոնց համար Մոսկովները կըտէին թէ են անթիւ անհամար բազմութի, և ան Ճէնէնալներուն՝ որոնք կըտարծէին թէ քան զամմէնքը շատ ջարդերէն ֆրանսիական զերջի պատերազմներուն մէջ: Վերջապէս մենք առանց դիզարանու թեմը թշնամին բռնեցինք, սպաննեցինք, վերաւորեցինք 4 հազար հոգիէն աւելի. ասոնցմէ զատ առինք նաև շատ Թօֆերալ:

Տանձքայի բնակիչները՝ որոնք շատը քաղէն գուռն Էլան երբոր պիտոր պատշարներէն աս տեղս, մասնաւոր թէ մենք չիտանք բերդէն Մոսկովները կռնուան մեր ձեռքէն պատերազմի զօրով, հիմայ տեսնալով մեր կըտրիճութիւնը, երբոր գուռն կելայինք բերդէն, կըմիտային նորէն մեր հեալ ու ներս կուգային: Ասոնցմէ զատ՝ ապահովուէ համար կուգային ներս նաև ան քաղաքներէն ալ՝ որոնց տիրապետէին Մոսկովները:

Ըստ Ահնի զօրը՝ որոնք գերի բռնեցինք Մոսկովներէն, խնդրեցին ինծմէ որ մըտնան Ահնի գունդերուն մէջը՝ մեզի ծառայելու համար, և ես ալ սիրով մտիկ ըրի անոնց. և մինչև հիմայ պարտական եմ գրվելու իրենց հաւատարմութիւնը՝ որոնք Մոսկովներուն գէմ պատերազմի մէջ շատը վերաւորվեցան:

Հասարակաւ. Ճէնէնալ Ռաաք:

(Մօտիւստ:)

Աս գործքս՝ որ է պատմութիւն հիմակման ատենիս, տասնըհինիս օրը մէյրը կըտըպվի,
ԻՎԵՆԵՏԻԿ ԻՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅԵ ՂԱԶԱՐՈՒ: